

Хора с увреждания и лица със специални потребности в сръбските публични библиотеки (тенденции, услуги, програми)

Елизабета Георгиев
Народна библиотека „Детко Петров“ Димитровград, Сърбия

Надица Костич
Народна библиотека Пирот, Сърбия

People with disabilities and people with special needs in Serbian public libraries (trends, services, programs)

Elizabetha Georgiev
Detko Petrov National Library Dimitrovgrad, Serbia

Nadica Kostic
Pirot Public Library, Serbia

Abstract: *In recent years, public libraries in Serbia have organized various programs and services for people with disabilities and people with special needs. More and more libraries are trying to provide books for this group of their users, and the National Library of Serbia in Belgrade and regional public libraries are particularly active. The article presents an overview of the development of work with this group of users and an example of good practice - the project „Audio Library“ of the Public City Library in Pirot.*

Keywords: *people with disabilities, people with special needs, public libraries, National Library of Serbia, Pirot Library*

Резюме: През последните години публичните библиотеки в Сърбия организират различни програми и услуги за хора с увреждания и лица със специални потребности. Все повече библиотеки се стараят да осигуряват книги за тази група свои потребители, а особено са активна Народната библиотека на Сърбия в Белград и регионалните публични библиотеки. В статията е представен преглед на развитието на работа с тази група потребители и пример на добра практика – проектът „Аудио-библиотека“ на публичната градска библиотека в Пирот.

Ключови думи: хора с увреждания, лица със специални потребности, публични библиотеки, Народна библиотека Сърбия, библиотека Пирот

Библиотеките и лица със специални потребности

Всички основни документи на Международната федерация на библиотечните асоциации и институции днес определят библиотеката като институция, длъжна последователно да прилага принципа на равен достъп до всички източници на информация, подчертавайки важността на осигуряването на механизъм за включване на всички заинтересовани потребители в използването на резултатите от технологичния прогрес¹. Насоките на IFLA / UNESCO за развитието на публичните библиотеки, които са в библиотечната система пример за демокрация и насърчаване на равен достъп до информация, като основна цел на публичната библиотека, заявяват нейната роля в предоставянето на ресурси и услуги на различни медии които задоволяват потребностите на индивиди и групи за образование, информация и личностно развитие, както и за свободното време и развлечение.² Манифестът за публични библиотеки също определя публичната библиотека като местен информационен център, който позволява всички видове знания и информация да бъдат незабавно достъпни за всички групи потребители. Отдалеченият достъп до информация, като форма на използване на библиотечните услуги при все по-интензивното технологическо развитие, значително разширява кръга от потенциалните потребители.³

Хората с увреждания и лица със специални потребности са лица с дългосрочни физически, умствени, интелектуални или емоционални увреждания, които при взаимодействие с различни препятствия могат да предотвратят пълноценното им и ефективно участие в обществото на равна основа с другите. Важно е да се отбележи, че според Конвенцията за правата на хората с увреждания⁴, инвалидността не е само увреждане, което човек има, но е ре-

¹ IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека (Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005), 9.

² Също

³ IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-sr.pdf> (превзето на 10.10.2021)

⁴ Конвенција о правима особа са инвалидитетом https://www.osobesainvaliditetom.rs/attachments/004_Microsoft%20Word%20-%20UN_Medjunarodna%20

зултат от взаимодействието на увреждане на човек и обществото, което поради своята дезадаптация създава инвалидност.

Следователно, за да се даде възможност на хората с увреждания и на лица със специални потребности да живеят еднакво и независимо, както и да участват пълноценно във всички области на живота, трябва да се предприемат подходящи мерки, които ще гарантират, че хората с увреждания, на равна основа с другите, ще имат достъп до транспорт, информация и комуникации, включително информационни и комуникационни технологии и системи, както и друго оборудване, пространство и услуги, предназначени за обществеността, както в градските, така и в селските райони.

В допълнение, член 21 от Конвенцията гласи, че държавите-страни ще предприемат всички подходящи мерки, за да гарантират, че хората с увреждания могат да упражняват правото си на свобода на изразяване и мнение, включително свободата да търсят, получават и разпространяват информация и идеи, при равни условия с други хора, чрез всички форми на комуникация по техен избор.⁵

Съгласно Конвенцията за правата на хората с увреждания от 2006 година, Сърбия през 2009 година прие Закон за потвърждаване на конвенцията⁶, с който се регулират правата на хора с увреждания, между които са и правата за културно развитие.

Библиотеките са най-важните културни и образователни институции и затова е необходимо техните услуги да са достъпни за всички, независимо от възраст, пол, религия, националност, език, физическо предразположение или социален статус. Равният достъп до библиотеките включва, както физически достъп до сградите и помещенията, в които се намират библиотеките, така и използването на библиотечни услуги и материали.

[konvencija%20o%20pravima%20osoba%20sa%20invaliditetom.pdf](#) (превзето на 10.10.2021)

⁵ Също

⁶ Zakon o potvrđivanju konvencije o pravima osoba sa invaliditetom https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_o_pravima_osoba_sa_invaliditetom.html (превзето на 10.10.2021)

С цел да бъдат библиотеки за всички, библиотеките трябва да набавят и разпространяват библиотечни материали, подходящи за използване от хора с увреждания и на лица със специални потребности, т.е. колекции и техническо оборудване, предназначени за потребители с трудности при четене. Според документа на IFLA библиотечният материал, т.е. видовете медии за хора с увреждания, които най-често се използват от тях са: аудио книги, аудиопериодика, брайлови книги, увеличени книги, видео / DVD книги със субтитри и / или език на знаците, електронни книги, лесни за четене книги, тактилни книжки с картинки

По отношение на предоставянето на адекватни библиотечни услуги и библиотечни материали, библиотеката е длъжна допълнително да обучава своите библиотечни специалисти за работа с хора с увреждания чрез курсове, обучения и семинари, както и да предоставя съдържание и технологии, необходими тази група потребители.

Информационно осигуряване и работа с хора с увреждания и лица със специални потребности в сръбските публични библиотеки – развитие, опит и добри практики

В периода след Втората световна война в Сърбия са създадени редица училища⁷ и регионални и местни организации със задача да предоставят всякакъв вид помощ и подкрепа на хора с увреждания и на лица със специални потребности. Степента на тяхното развитие варира и съвпада със степента на общо икономическо и културно развитие на местната общност. Най-представените и

⁷ В Сърбия съществуват 49 училища за деца с някакъв вид увреждане. В по-голямата си част това са училища за деца с увреждания в развитието, както и за деца със зрителни увреждания. От посочения брой училища 13 се намират на територията на Войводина, 5 на територията на Косово и Метохия и 31 на територията на Централна Сърбия. Според тип 6 училищата са предназначени за деца с увредено зрение, 8 деца с увреждания в развитието, докато всички други училища са многофункционални, т.е. включват ученици с различни видове увреждания. Повечето училища нямат достатъчно средства по обем и съдържание. Нямат професионален персонал за организиране на работа на библиотеките в специалните училища. Като библиотекари обикновено работят учители с недостатъчен брой часове, които не възприемат поверената работа като своя основна задача, нито са ѝ посветени.

най-развитите са сдруженията на слепи и слабовиждащи, които съществуват в 27 градски селища в централна Сърбия (Алексинач, Байина Башта, Белград, Валево, Велика Плана, Враня, Зайчар, Косјерич, Крагуевац, Кралево, Крушевац, Лесковац, Лозница, Ягодина, Младеновац, Ниш, Нови Пазар, Парачин, Пирот, Пожаревац, Приеполє, Прокупле, Смедерево, Смедеревска Паланка, Ужице, Чачак, Шабац), в 11 градски селища във Войводина (Бачка Паланка, Вършац, Зренянин, Инджия, Кула, Нови Сад, Панчево, Рума, Сомбор, Сремска Митровица, Суботица) както и в три градски селища в Косово и Метохия (Косовска Митровица, Гжилан, Грачаница)⁸. Специални библиотеки към регионалните сдружения на слепи се намират в почти всички големи градове в Сърбия, като Суботица, Зренянин, Панчево, Смедерево, Ужице, Нови Сад и др. Най-важната сред тях е Централната библиотека за слепи в Белград, с развита преводаческа и издателска дейност.

Както навсякъде по света, в съответствие с настоящите процеси на по-интензивна интеграция на хората с увреждания и на лицата със специални потребности в обществото, тенденцията на значение на специализираните библиотеки за тази категория потребители намалява в Сърбия, докато инициативите за публични библиотеки се засилват все повече тъй като те се стараят да осигурят технологична подкрепа, въз основ на която би били в състояние да предоставят услуги еднакво на всички свои потребители и по този начин да намалят степента на сегрегация на хората с увреждания.⁹

Сърбия има повече закони и уредби, регулиращи правата на хората с увреждания – Ратифицираната Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания, Факултативният протокол за процедури и условия за правна защита на хора с увреждания, Законът за

⁸ Драгана Милуновић, *Текст и говор: принципи алтернативних метода читања код особа са инвалидитетом* (Београд: Народна библиотека Србије, 2017), 168

⁹ Общият брой на регистрираните лица с увреждания и със специални потребности в Сърбия е около 800 000, като се отбелязва, че реалното положение със сигурност надвишава този брой, т.е. че все още има хора, които живеят в изолация от обществото и нямат развита информираност за ползите, които могат да получат от присъединяване към организации за лица с увреждания, както и публични институции.

забрана на дискриминация срещу хора с увреждания, Законът за библиотеките и информационните дейности¹⁰ (член 6, параграф 3, член 29, параграф 3) и Законът за задължителното депозиране на публикации¹¹ (Член 7, параграф 3, член 8, параграфи 1 и 3).

За подобряването на библиотечните услуги за хора с увреждания и лица със специални потребности в Сърбия отговарят Народната (Националната) библиотека на Сърбия в Белград, Библиотеката на Матица Сръбска в Нови Сад, регионалните и градските публични библиотеки, органите на местното самоуправление като основатели на публичните библиотеки, Министерството на културата на Република Сърбия в Белград и Покрайнският секретариат за образование, наука и култура в Нови Сад, професионалните библиотечни асоциации, неправителствения сектор, местните клубове и дружества за хора с увреждания, професионалните и културни дружества и разбира се потребителите на библиотечните услуги.¹²

Библиотечни услуги за хора с увреждания в Сърбия по-сериозно започнаха да се реализират от 2009 г. със стартиране на значителни инициативи в развитието на тази област.¹³

През 2011. година Националната библиотека на Сърбия проведе едно проучване свързано с работа на публичните библиотеки с хора със специални потребности. В проучването участваха 25 регионални библиотеки намиращи се в областната на централа

¹⁰ Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti.html> (превзето на 10.10.2021)

¹¹ Закон о обавезном примерку публикација https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_obaveznom_primerku_publicacija.html (превзето на 10.10.2021)

¹² Драгана Милуновић, *Ка кориснику са инвалидитетом: 100 питања и 100 одговора у вези са формирањем и развојем библиотечких услуга за особе са инвалидитетом* (Београд: Народна библиотека Србије, 2012), 37.

¹³ Болшинството от библиотеките в Сърбия, които предоставят услуги на хора с увреждания и лица със специални потребности, предимно не са независими институции, но съществуват като организационни единици към други институции – училища, домове и организации, занимаващи се със закрила на хората с увреждания и на лицата със специални потребности. Това обстоятелство е изключително неблагоприятно, тъй като споменатите институции основно не се занимават с библиотечно дело, нямат независим или ясно определен бюджет, което освен всичко друго им пречи да провеждат независима политика за развитие.

Сърбия, които са най-развитите публични библиотеки в страната. Резултатите от изследването показаха, че в Сърбия няма публична библиотека, която да има задоволителни условия за организиране на предоставянето на услуги на хора с увреждания и на лица със специални потребности. Окуражаващо беше, че всички участващи регионални библиотеки вече бяха започнали някаква форма на предоставяне на библиотечни услуги на потребители с увреждания. За разлика от това, общинските публични библиотеки в системата, 161 от тях в цяла Сърбия, почти нямаха такава практика нито имаха в плановете си някой вид работа с лица със специални потребности.¹⁴ Така на поставения въпрос дали някоя от библиотеките в района има библиотечни услуги за хора с увреждания повече от 90% от регионалните библиотеки отговориха отрицателно.

Проучването показа, че най-голяма част от библиотеките сътрудничат със социални институции за грижи за хора с увреждания в техния град, с центрове за социална работа, здравни центрове и училища за начално и средно образование за деца с увреждания. Съществува силно сътрудничество с общества за подпомагане на хора с умствено изоставане, с междуобщински организации на слепи и зрително увредени, глухи и с увреден слух, с церебрална парализа, дистрофия и множествена склероза, които имат свои клонове в сръбските градове.

Почти 4000 експерти работят в обществените библиотеки в Сърбия. Въпреки че структурата на служителите през годините е по-благоприятна и предполага увеличаване на броя на библиотекари с висше образование над броя на библиотекари със средно образование, както и увеличаване на персонал с ниво на образование над бакалавърска степен, обучението на служителите на библиотеките в Сърбия за работа с хора с увреждания не е на задоволително ниво. А именно, голяма част от библиотеките, участвали в проучването, нямат специално обучен персонал за работа с хора с увреждания. Проучването показа, че обучението на служителите за работа с хора с увреждания не се провежда систематично от

¹⁴ Драгана Милуновић, *Ка кориснику са инвалидитетом: 100 питања и 100 одговора у вези са формирањем и развојем библиотечких услуга за особе са инвалидитетом* (Београд: Народна библиотека Србије, 2012)

ните една от регионалните библиотеки в Сърбия. Тези библиотеки все още нямаха стратегически план за включване на хора с увреждания в библиотечните програми.

Проучването също показва, че всички библиотеки в Сърбия смятат, че на хората с увреждания и на лицата със специални потребности трябва да се предоставя еднакво ползване на услуги и програми, както и на всички други потребители. Въпреки това, в средите, в които се осъществява дейността на тези библиотеки, равноправното включване на хората с увреждания в библиотечните програми, според мнението на самите библиотеки, е невъзможно или само частично възможно. Степента на готовност на местното самоуправление, отговарящо за финансирането на основната дейност на библиотеките, за подпомагане на програмите на публичните библиотеки, предназначени за хора с увреждания, беше оценена по подобен начин – като невъзможно или само частично възможна.

Степента, до която участието на хора с увреждания в библиотечните програми ще бъде приета от другите потребители на библиотеката, в проучването беше оценена като напълно безрезервна. Също така всички библиотеки смятат, че те могат да окажат значително влияние върху разпространението на съзнанието за необходимостта от включване на хора с увреждания и със специални потребности в местната общност, както и че е необходимо взаимно сътрудничество на библиотеките по отношение на включването на хора с увреждания в библиотечните програми в Сърбия.

Специални програми, които включват хора с увреждания и със специални потребности, като компютърна грамотност, психологически семинари, семинари по творческо писане и др., се организират от около 60% от библиотеките, участвали в проучването. Обикновено това са съвместни програми с различни видове местни асоциации на хора с увреждания, като програмите включват литературни форуми, творчески работилници, тематични изложби и др.

Около 30% от регионалните библиотеки в Сърбия разполагат със средства за издания в алтернативни формати, предназначени за хора с увреждания. Става въпрос предимно за аудио книги,

които библиотеките купуват през последните години. Като се има предвид обаче, че пазарът на аудиокниги в Сърбия е слабо развит, библиотеките не могат да намерят значителен брой заглавия за тези публикации.¹⁵ А именно, производството на аудио книги в Сърбия все още е на много скромно ниво и има малък брой институции, които се занимават с хора с увреждания, особено слепи, и които издават аудио книги главно за нуждите на техните потребители. Само няколко библиотеки в Сърбия имат ИТ оборудване, пригодено за нуждите на хората с увреждания, което би позволило четене / слушане на аудио книги или съдържание от Интернет.

Както се вижда, резултатите от проучването през 2011 година показаха, че в публичните библиотеки в Сърбия се задвжват инициативи за по-сериозна работа с потребители с увреждания и със специални потребности. В периода, който следва, резултатите са много по-добри, имайки предвид че в тези инициативи на публичните библиотеки интензивно се включва преди всичко Министерството на културата на Република Сърбия с различни конкурси, които имат за цел насърчаване на библиотеките за работа с тази група потребители. Именно, Министерството на културата на Република Сърбия и Покрайнския секретариат по образованието, науката и културата съфинансират всяка година специални проекти в областта на библиотекознанието и информационните дейности, а сред проектите е голям броя на тези за хората с увреждания. Също така Министерството на културата обявява специален конкурс за съфинансиране на проекти, насочени директно към разработване и подобряване на културни програми за хора с увреждания. Асоциацията на регионалните библиотеки, Библиотечната асоциация на Сърбия и регионалните публични библиотеки обмислят и изпълняват проекти в областта на библиотечните услуги за хора с увреждания и се стремят да предоставят нови знания в тази област и да ги пренесат в домашната професионална среда в най-широк план.

¹⁵ Важна насока за всеки, който започва да предоставя тези услуги, е наличието на голям брой безплатни програми, които могат да бъдат изтеглени от мрежата и инсталирани в библиотеката напълно безплатно

Един от най-значителните проекти на национално ниво е формирането на Центъра за слепи и хора с увредено зрение към Народната библиотека на Сърбия, който е създаден през 2009 г., с цел предоставяне на специални услуги и информация на потребители с увредено зрение и хора, които по някаква друга причина не могат да използват стандартен отпечатан текст, за улесняване на информация за фондовете и достъпа до публикации в Националната библиотека на Сърбия. Той работи като сервиз на предоставяне на информация и литература, както на брайлово писмо, така и в други техники, достъпни за хора с увредено зрение. Предназначен е предимно за студенти, аспиранти и всички, които искат да подобрят уменията си, а в други библиотеки не могат да намерят необходимата литература в наличните технологии.¹⁶

Центърът разполага с най-модерно оборудване и обединява досега предлаганите услуги за слепи и слабовиждащи в Сърбия.¹⁷ Помещението на отдела се намира в галерията на НБС и включва четалня и офис пространство, както и пространство за съхранение на специално ИТ оборудване. Услугите на отдела могат да се използват от понеделник до петък от 08:00 до 15:00 часа. Членството и използването на материали и услуги в този раздел е безплатно. Таксува се само услугата за печат на брайлово писмо и тази услуга също се извършва на изключително ниска цена. Потребителите имат на разположение колекция от около 6000 единици монографични публикации на брайл и фонд от серийни публикации на брайл, съдържащ над 30 заглавия. Подготвя се и Дигиталната

¹⁶ Центар за слепе и слабовиде, <https://www.nb.rs/collections/index.php?id=18988> (превзето на 10.10.2021)

¹⁷ От техническото оборудване Центърът разполага с 5 компютъра за нуждите на читалнята, скенер, стандартен принтер, брайлов принтер, два брайлови дисплея, 3 устройства за plaxtalk, както и мишки за уголемяване на стандартен отпечатан текст. От софтуери потребителите разполагат с гласови екранни четци: Jaws и NVDA, както и приложение на сръбски език An reader Четец. Предвидени са индукционни дъски и тактилни пътеки за слепи и слабовиждащи, както и асансьор с брайлова маркировка и рампи за нуждите на хора с трудности в подвижността. Това дава възможност на потребителите да имат достъп до читалнята сами, ако желаят.

библиотека за слепи и слабовиждащи потребители, която включва първата аудио книга, записана на сръбски език.¹⁸

Благодарение на разпоредбите на новия Закон за задължителното депозиране на публикации, който влезе в сила 2011 година, слепите и слабовиждащите потребители имат на разположение електронни копия на публикации от текущото издателско производство на Сърбия, считано от деня на влизане в сила на този закон.

Дейността на Центъра са: доставка на материали в аналогов и цифров формат, дигитализиране на материали и формиране на специални колекции на Народна библиотека на Сърбия, създадени за нуждите на хора с трудности при четене, печат на брайлово писмо, публикуване, използване на материали, предоставяне на информационни услуги на потребителите в Библиотеката и дистанционно, водене на документация и библиотечна статистика за материали и потребители, разработване и поддържане на уебсайта на Центъра в рамките на уебсайта на Народната библиотека, интензивно популяризиране на Центъра, обучение на потребители за работа на компютър и използване на отдалечени бази данни.

Броят на потребителите с увреждания и на лица със специални потребности в библиотеките в Република Сърбия се обуславя от два фактора: библиотечното предлагане и индивидуалният интерес към четенето и използването на библиотечни услуги и програми за хора с увреждания, т.е. запазените им способности за четене.

Отвореността към библиотечното съдържание се проявява главно от хора с увреждания, които имат висше образование и техният брой е около 10% от общото население на хората с увреждания в Сърбия. Броят на регистрираните потребители с увреждания в обществените библиотеки на общо ниво все още е само около 1000, така че дори и с този резултат, трябва да се има предвид, че

¹⁸ Одсек за пружање услуга особама са тешкоћама у читању <http://147.91.246.204/web/guest/centar-za-slepe-i-slabovide> (превзето на 10.10.2021)

броят на регистрираните потребители всъщност не съответства на броя на активните потребители на библиотеката.¹⁹

Броят на потребителите с увреждания, които обслужват регионалните публични библиотеки в Сърбия, варира например от скромните 10 в Прокупле до над 100 в Крушевац, а значителен брой е представен във Валево 50, Ягодина 40, Бор 28, Смедерево 60, Кралево 100. На територията на Войводина развитите дейности в областта на услугите за хора с увреждания са представени в Нови Сад, където са регистрирани 50 потребители и в Сомбор 23 потребители.²⁰

Значителен брой библиотеки през последните години, чрез различни национални и общински програми и проекти в подкрепа на хората с увреждания, ангажираха такива хора за сканиране и подготовка на материали за дигитализация изграждането на цифрови колекции.

Общо разглеждано на ниво на публичното библиотечно дело в Сърбия 12 библиотеки имат редовни и относително развити услуги за хора с увреждания, чийто брой като редовни и активни потребители е около 700.²¹

Броят на регистрираните потребители в специалните библиотеки, които се занимават с предоставянето на услуги на хора с увреждания, е по-висок поради дългата история и традиция на работа, както и естествената ориентация на тази категория граждани към организации за грижа за хората с увреждания. Този брой е над 3000 в централните библиотеки, които предоставят специализирани услуги (Библиотека "Д-р Милан Будимир" в Белград, Специална библиотека "Омер Маринков" в Нови Сад)

Потребителите в библиотеките за висше образование в Сърбия не могат да бъдат точно определени, тъй като за тях не се води статистика. Приблизително и неофициално се приема, че около

¹⁹ Драгана Милуновић, *Текст и говор: принципи алтернативних метода читања код особа са инвалидитетом* (Београд: Народна библиотека Србије, 2017), 168.

²⁰ Също, 169.

²¹ Също, 170.

10% от хората с увреждания продължават образованието си на академично ниво.

В Сърбия само няколко десетки книги годишно се публикуват в алтернативни формати, независимо дали са публикации на брайл или става дума за аудиокнига.²² Този факт се обуславя от високите производствени разходи, както и от факта, че Сърбия има само едно специализирано издателство. Централните специални библиотеки за слепи на национално ниво се занимават с производството на звукови книги, а през последните години имаше няколко опита за доброволци в тази област, инициирани и реализирани от видни личности в областта на културата, преди всичко актьори и писатели.

„Аудиобиблиотека“ – пример на добра практика (Народна библиотека Пирот)

Под подкрепа на Министерството на културата на Република Сърбия Народна Библиотека Пирот през 2015 година реализира проекта „Аудиобиблиотека“, благодарение на който потребителите със зрителни проблеми от Пирот и района, получиха възможност да ползват услуги, публикации и информации от тази културна институция. Местната общност подкрепи предишния проект на местното сдружение за хора с увреждания "Феникс" и Библиотеката, който се отнасяше до създаването на библиотека с аудио книги, както и някои други проекти на сдружението "Феникс", които се занимаваха с правото на свободно движение на хора с увреждания, правото им на образование, равенство в информацията.

Първа крачка в областта на работа с хора с увреждания и лица със специални потребности библиотеката в Пирот започна през 2011 с набавяне на аудио книги и аудио архиви, а следващата крачка беше оборудване на читалня и закупуване на компютри с

²² Броят на книгите в алтернативни формати от всички видове е около 30% на общото ниво в системата на публичните библиотеки, по отношение на представянето на фондовете в стандартен формат. Публичните библиотеки все още нямат ясно дефинирана и систематична доставка на книги в аудио и други алтернативни формати на публикации, нито имат бази данни за електронни книги, достъпни за потребители с увреждания.

програми, които имат достъп и възможност за изтегляне на аудио книги от интернет и четене с помощта на гласов софтуер.

Под влияние на формирания Център за слепи и хора с увредено зрение към Народната библиотека на Сърбия, проектът „Аудиобиблиотека“²³ имаше за цел да се закупи подходящо оборудване, което да е в услуга на хора със зрителни увреждания, а самата реализацията на проекта отвори вратата към знания, образование, информация, предимно за хора със зрителни увреждания, което направи този проект целенасочен и реално устойчив.

В района на област Пирот това е единствената читалня, оборудвана с подходящо оборудване, която направи печатните източници достъпни за слепи и слабовиждащи хора, които, според данните на Междубоштинската организация за слепи и зрително увредени в областта са 274.

Целта на проекта е подобряване на библиотечно-информационните услуги с услуги, предназначени за хора със зрителни увреждания, т.е. (по новата терминология) за хора с трудности при четене, където освен слепи и хора с увредено зрение са включени всички лица, които по някаква причина не могат да използват материала в стандартния печатен формат. Читалнята за слепи е ценна възможност за тази недостигната категория потребители да получат информация, но и да получат образование, да продължат образованието си и да се преквалифицират.

От как съществува малката читалня за хора със зрителни увреждания тя стана място, което посещава малък брой такива потребители, които редовно идват в библиотеката и ползват правото си да се образуват, забавляват, да получават търсени и желани информации във форма, която им отговаря.

Хората с увреждания и лицата със специални потребности в Сърбия през последните десетина години все повече получават ве-

²³ Като резултат от проектс библиотеката получи два компютъра, на които е инсталирано приложението JAWS за четене на английски текст от екрана, както и приложението Anreader, конвертор за произнасяне на текст на сръбски, четец на Bierley за четене на текст за хора с увредено зрение, две клавиатури за хора с увредено зрение и две брайлови клавиатури, както и съответния инвентар (работни столове, бюро с екран и шкаф)

рен и добър приятел в публичните библиотеки, които максимално се стараят и обмислят различни услуги, програми, проекти и набавят литература за тази категория специални потребители, а всичко с цел да им улеснят и оцветят живота с радостта на четенето.

Литература:

1. IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека (Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005), 9.
2. IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-sr.pdf>
3. Конвенција о правима особа са инвалидитетом https://www.osobesainvaliditetom.rs/attachments/004_Microsoft%20Word%20-%20UN_Medjunarodna%20konvencija%20o%20pravima%20osoba%20sa%20invaliditetom.pdf
4. Милуновић, Драгана. *Ка кориснику са инвалидитетом: 100 питања и 100 одговора у вези са формирањем и развојем библиотечких услуга за особе са инвалидитетом*. Београд: Народна библиотека Србије, 2012.
5. Милуновић, Драгана. *Текст и говор: принципи алтернативних метода читања код особа са инвалидитетом*. Београд: Народна библиотека Србије, 2017
6. Закон о потврђивању конвенције о правима особа са инвалидитетом https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_o_pravima_osoba_sa_invaliditetom.html
7. Закон о библиотечко-информациој делатности <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti.html>
8. Закон о обавезном примерку публикација https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_obaveznom_primerku_publicacija.html